

**«6D040600 — Режиссура» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған
Аухадиев Ильзат Ришатовичтің «Қазақстандық хореографтарының
ұлттық балеттеріндегі режиссура әдіснамасы (2005–2017)»
тақырыбындағы докторлық диссертациясының мәтініне
АҢДАТПА**

Зерттеу тақырыбының өзектілігі.

XX ғасырдағы хореографиялық өнердің көптеген түрлі бағыттарға тармақталуы (модерн, экспрессионизм, неоклассицизм, драмбалет, симфонизм, абстракционизм, постмодернизм), бір жағынан, балет театрын бұрын-соңды болмаған байытты, екінші жағынан, ол айтарлықтай хореографтардың көркем шығармашылық әдістемесін күрделендірді. Бұл, өз кезегінде, балет спектакльдеріндегі режиссура әдіснамасын анықтады. Мысалы, модерн биінде және неміс экспрессионизмінде бірінші кезектегі міндет бишінің қимыл арқылы өзін-өзі еркін көрсетуі; симфонизм мен неоклассицизмде би құрылымында шешуші болып табылатын негізгі орын музыкаға беріледі; драмбалет драма театры бағытының балетпен жақындасуына ықпал етті; абстракционизм биді спектакльдің дербес көркемдік құбылысы деп жариялайды, оған сюжет те, музыка да қажет емес; және постмодернизм хореографияның барлық белгілі бағыттарын теңестіреді, олардың эстетикалық принциптерін, қойылым әдістері мен тәсілдерін, сонымен қатар режиссерлік шешімдерін синтездеу негізінде балет спектаклін құра алады. Сонымен қатар, балеттің әр бағыты өзінің жеке тақырыптық диапазонын, музыкалық шығармалардың бағыты мен формасы бойынша сәйкесін, хореографияны құру тәсілдерін және оның балеттің басқа компоненттерімен өзара әрекеттесуін, сонымен қатар көркем безендірілуінің заңдылықтарын ұсынады. Осылайша, қазіргі заманғы балет режиссурасының әдіснамасы ХХІ ғасырдағы хореографиялық өнер құбылыстарын ғылыми тұрғыдан талдауда ең көпқырлы және күрделі құбылыстарының бірі деп санауға болады.

Жоғарыда айтылғандардың барлығына байланысты осы диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі қазақстандық хореографтардың 2005–2017 жылдары қойылған ұлттық балеттердегі режиссура әдіснамасын талдау арқылы қазіргі қазақ балет театрының қалпына әлемдік хореографиялық өнерінің әсер етуін сипаттап ашуда.

Тақырыптың зерттелу деңгейі.

Балеттегі режиссура мәселелерін Ф. В. Лопухов [85, 86, 87], Р. В. Захаров [111, 112, 113], В. М. Гаевский [80, 81], В. Ю. Никитин [39, 40], J. Lawson [22, 23, 24], М. Bremser [29], Г. Н. Добровольская [104, 105, 106, 107, 108], К. Я. Голейзовский [115], Ю. Ю. Рязанова [44], Жумасеитова Г. Т. [150], Молдахметова А. Т. [171] қарастырды.

Балетте әдебиет, музыка, хореография, кескіндеме синтезі мәселелері Ю. И. Слонимский [61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68], В. В. Ванслов [102, 103], Ю. Б. Абдоков [47], В. М. Красовская [70, 71, 72], С. В. Лаврова [48, 49], В. Haggin [25], S. Jordan [31], Ю. Ю. Рязанова [44, 151], М. В. Переверзева [45],

А. В. Епишин [52], А. А. Иванов [53], В. Я. Светлов [74], Е. В. Панова [88], А. Чужой, Е. А. Тумина [120], А. Т. Веллингтон [145], Н. В. Аргамакова [147], Е. В. Кисеева [149], А. А. Иванов [152] еңбектерінде қарастырылды.

XVIII ғасырдағы балеттегі сценарий, музыкалық және кескіндемелік режиссураның негіздері В. М. Красовская [4, 6], М. Е. Perugini [3], Д. Г. Ломтев [5], D. Lynham [7], М. Н. Winter [8], I. Guest [9, 10], P. Michaut [11], В. М. Пасютинская [1], Д. З. Хазиева [16, 18], Л. В. Кириллина [19] жұмыстарында зерттелді. Ағарту дәуірінің танымал балетмейстерлері мен би теоретиктері Дж. Уивер [2], Ж. Ж. Новерр [13, 14, 15], Г. Анджолини [18]. басылымдары ерекше мәнге ие.

Классикалық мұра балеттеріндегі дивертисменттілік және архитектоника келесі авторлардың еңбектерінде талданады: А. А. Плещеев [73], В. Я. Светлов [74], А. Я. Левинсон [12], С. Н. Худеков [75], Л. Д. Блок [76], Ю. А. Бахрушин [77], С. В. Катанова [89], О. А. Петров [78], А. П. Демидов [79], Е. В. Панова [88], В. М. Гаевский [80, 81], А. М. Полубенцев [94], Ф. В. Лопухов-младший [91], Б. А. Илларионов [92, 93]. Балет академизмінің режиссурасының әдіснамасын анықтауда көрнекті хореографтар М. И. Петипа [83], М. М. Фокин [84], балерина Е. О. Ваземнің [82] естеліктері үлкен маңызға ие.

XX ғасырдағы драмалық және симфониялық балеттердің ерекшелігі Ю. И. Слонимский [65, 66], В. М. Красовская [71, 98], Ф. В. Лопухов [85, 86, 87], Р. В. Захаров [111, 112, 113], В. М. Гаевский [80, 81, 109], П. М. Карп [99, 100], В. В. Ванслов [102, 103], Е. Я. Суриц [101], Г. Н. Добровольская [104, 105, 106, 107, 108], Б. А. Львов-Анохин [110] еңбектерінде қарастырылды. Белгілі кеңес балетмейстерлері А. А. Горский [114], К. Я. Голейзовский [115], Л. М. Лавровский [116], А. Б. Мессерер [117], М. М. Плисецкая [118] және басқалардың жарияланған материалдары, естеліктері, мақалалары мен естеліктері үлкен фактологиялық негіз болды.

Балетте неоклассицизмнің, экспрессионизмнің, модернизмнің және абстракционизмнің қалыптасуы мен дамуын зерттеген авторлар: Н. П. Рославлева [123], С. В. Лаврова [48, 49], О. Н. Полисадова [122], К. К. Bradley [124], А. А. Кайдановская [125], R. Climenhaga [126], В. И. Максимов [127], М. Н. Погребняк [128], О. А. Виноградова [129], Н. А. Де Ла Торре [130], В. М. Гаевский и П. Д. Гершензон [131].

Қазіргі заманғы балет режиссурасының мәселелерін F. Reyna [20], A. Haskell [21], J. Lawson [22, 23, 24], B. Haggin [25], S. Gordon [26], J. Anderson [27, 28], M. Bremser [29], S. Au [30], S. Jordan [31], C. Lee [32], N. Raynolds & M. McCormick [33], R. Gottlieb [34], M. Naughtin [35], Е. Я. Суриц [36], Е. В. Васенина [37, 38], В. Ю. Никитин [39, 40], Е. Л. Озджевиз [41], Т. А. Кудрявцева [43], Ю. Ю. Рязанова [44], М. В. Переверзева [45], Г. А. Комаров [46], Ю. Б. Абдоков [47], С. В. Лаврова [48, 49], Ю. М. Чурко [54] зерттеді.

XX – XXI ғасырдың басындағы қазақстандық хореографтардың ұлттық балеттерінің ерекшеліктері Л. П. Сарыновой [95], С. А. Кузембаевой [160], Ш. Б. Жиенкуловой [155, 156, 157], Д. Т. Абирова [158, 159], О. В. Всеволодской-Голушкевич [161, 162], Б. Г. Аюханова [136, 138, 163, 164],

Г. Т. Жумасеитовой [97, 133], Ф. Б. Мусиной, Л. А. Мамбетовой [170], А. Б. Шанкибаевой [169], А. К. Кульбековой [165], Т. О. Изим [166, 167, 168], Л. А. Жуйковой [96], А. А. Садыковой [172, 173], А. Т. Молдахметовой [171] жұмыстарында қарастырылды.

Заманауи қазақстандық балеттанудың жетістіктері отандық хореографиялық өнердің пайда болуынан бастап ХХІ ғасырдың екінші онжылдығының ортасына дейінгі дамуының толық көрінісін жасауға мүмкіндік береді. Атақты хореографтардың жұмысының негізгі сипаттамалары айқын көрсетілген. Алайда ұлттық балеттерді әлемдік хореографияның жетекші тенденцияларының әсері жағдайында қою әдіснамасы толық ашылмаған және жеке зерттеу тақырыбы ретінде зерттелмеген.

Зерттеу нысаны — әлемдік хореографиялық өнердің әртүрлі бағыттары мен стильдеріндегі режиссура әдіснамасы.

Зерттеу пәні — әлемдік хореографиялық өнер дамуының заманауи үдерістері жағдайында 2005–2017 жылдардағы қазақстандық хореографтардың ұлттық балеттеріндегі режиссура әдіснамасы.

Зерттеудің мақсаты — ХХІ ғасырдың басындағы Қазақ ұлттық балетіндегі режиссура әдіснамасын шетелдік би өнерінің әртүрлі бағыттарының даму тенденциялары тұрғысынан кешенді пәнаралық талдау.

Зерттеу міндеттері:

1) сценарий, кескіндеме және музыкалық режиссура призмасы арқылы ХVІІІ ғасырда балеттің тәуелсіз өнер ретінде қалыптасуын қарастыру;

2) драматургия, музыка, хореография және визуалды технологиялардың өзара әсері контекстінде балеттің қазіргі заманғы режиссурасының сипаттамаларын талдау және бөліп көрсету;

3) классикалық мұра балеттерін басқарудың негізгі принциптері ретінде дивертисменттік және архитектоникалық зерттеу;

4) драматургия мен музыканы кеңес дәуіріндегі драмалық және симфониялық балеттерде құрылымдық компоненттер ретінде ашу;

5) хореографиялық неоклассицизмнің, экспрессионизмнің, модернизмнің және абстракционизмнің эксперименттік режиссурасының ерекшелігін айқындау;

6) “Әлқисса” балетіндегі кейіпкерлер әлемін, сәулет өнерін және әртараптандырылған әрекет құрылымын қарастыру;

7) “Қыз Жібек” туралы аңызды жаңа оқуға режиссерлік көзқарас ретінде драмалық екпіндердің орын ауыстыруын талдау;

8) “Жезтырнақ” балетінде хореографиялық симфонизм мен заманауи би режиссурасының қойылымдық қағидаттарының синтезін зерделеу;

9) қазіргі заманғы балет режиссурасының әдістері ретінде баяндамашылықты, компиляцияны және полистилистиканы талдау.

Зерттеудің әдіснамалық негізі ХХ ғасырдың аяғындағы әртүрлі балеттану теорияларының синтезі болды: Ю. И. Слонимский балетінің музыкалық-хореографиялық драматургиясының теориясы В. В. Ванслов балетінің синтетикалық мәні туралы теориямен және Ю. Б. Абдоков балетінің музыкалық поэтикасы туралы теориямен үйлеседі. Бұл теориялар балет режиссурасының

әдіснамасының әртүрлі аспектілерін қамтиды. Ю. И. Слонимский XIX ғасырдағы балеттердегі музыкалық-хореографиялық драматургияны қарастырады. Оның теориясы XX – XXI ғасырдың басындағы спектакльдерді талдауда қолданылмады. Ю. Б. Жұмысы Абдокова тек музыка мен хореографияның өзара әсерінің әртүрлі формаларын қозғайды. Сондықтан драматургия мен дизайн оның ғылыми мүдделерінен тыс қалады. Балеттің барлық компоненттерінің (драматургия, музыка, хореография, дизайн) өзара әрекеттесу заңдылықтары В.В. Вансловтың балеттің синтетикалық мәні туралы теориясында қарастырылады. Алайда Ванслов өз жұмысын тек кеңестік хореографтардың шығармашылығы мысалында ашады. Бұл жағдайда шетелдік балетмейстерлердің қойылымдары ғылыми талдауға жатпайды. Осылайша, XVIII, XIX, XX және XXI ғасырдың басындағы хореографиялық өнердегі режиссура әдіснамасын кешенді талдау үшін аталған теориялардың синтезі қажет.

«Балеттегі режиссура», «балеттегі режиссура әдіснамасы» ұғымдарын анықтауда автор келесі ғалымдардың еңбектеріне сүйенді: Ф. В. Лопухов [85, 86, 87], Ю. И. Слонимский [61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68], В. М. Красовская [4, 6, 71, 98], Р. В. Захаров [111, 112, 113], П. М. Карп [99, 100], В. В. Ванслов [102, 103], N. Reynolds & M. McCormick [33], M. Bremser [29], В. Ю. Никитин [39, 40].

XVIII ғасырдағы балеттегі өзіндік режиссураның қалыптасуын зерттеген кезде автор белгілі хореографтар Дж. Уивер [2], Ж. Ж. Новерр [13, 14, 15], Г. Анджолини [18], және зерттеушілер В. М. Красовская [4, 6], М. Е. Perugini [3], Д. Г. Ломтев [5], D. Lynham [7], М. Н. Winter [8], I. Guest [9, 10], P. Michaut [11], А. Я. Левинсон [12] және т. б. жарияланымдарына сүйенді.

XIX ғасырдағы балет театрының эстетикасы және қалыптасқан көркемдік ерекшеліктерін түсінуге М. И. Петипа [83], М. М. Фокин [84] деген көрнекті хореографтардың естеліктері, сондай-ақ балет сыншылары А. А. Плещеев [73], В. Я. Светлов [74], Ю. И. Слонимский [61, 62, 63, 64, 67, 68], I. Guest [9, 10, 55, 56, 57, 58, 59], Ю. А. Бахрушин [77], Ф. В. Лопухов [85, 86, 87], В. М. Красовская [69, 70, 72], О. А. Петров [78], Е. В. Панова [88], В. М. Гаевский [80, 81] еңбектері ықпал етті.

XX ғасырдағы балет театрының ерекшеліктерін, оның әр түрлі бағыттарымен және балет спектаклін қоюдағы әр түрлі тәсілдерін жан-жақты анықтауда автор Р. В. Захаров [111, 112, 113], П. М. Карп [99, 100], В. В. Ванслов [102, 103], Е. Я. Суриц [36], Г. Н. Добровольская [104, 105, 106, 107, 108], Н. П. Рославлева [123], С. В. Лаврова [48, 49], О. Н. Полисадова [122], К. К. Bradley [124], R. Climenhaga [126], В. И. Максимов [127], О. А. Виноградова [129], Н. А. Де Ла Торре [130], В. М. Гаевский және П. Д. Гершензонның [131] зерттеулеріне сүйенді.

Қазақ балетінің тарихы мен даму тенденциялары тұрғысынан қазақстандық хореографтардың режиссерлік әдістерін ашу үшін автор Л. П. Сарынова [95], С. А. Кузембаева [160], Ш. Б. Жиенкулова [155, 156, 157], Д. Т. Абиров [158, 159], О. В. Всеволодская-Голушкевич [161, 162], Б. Г. Аюханов [136, 138, 163, 164], Г. Т. Жумасейтова [97, 133], Ф. Б. Мусина, Л. А. Мамбетова [170], А. Б. Шанкибаева [169], А. К. Кульбекова [165], Т. О. Изим [166, 167, 168],

Л. А. Жуйкова [96], А. Т. Молдахметова [171], А. А. Садыкова [172, 173] зерттеулеріне сүйенді

Диссертацияда келесі **зерттеудің әдістерінің** түрлі комбинациялары қолданылды:

1) бұл жұмыста балет режиссурасының әдіснамасының қалыптасуы мен дамуының себеп-салдарлық байланыстарын оның пайда болуынан ХХІ ғасырдың басына дейін дәйекті түрде қадағалап отыру, сондай-ақ мәдени дамудың әртүрлі кезеңдерінің ерекшеліктерін, өнердегі үстем идеологияларды, эстетикалық бағдарламаларды, сондай-ақ олардың глокализация контекстіндегі тікелей әсер ету жолдарын, тенденцияларын анықтау және салыстыру үшін **ретроспективті талдау және мәдениетаралық көзқарас** қолданылады;

2) **құрылымдық және салыстырмалы талдау** балеттердегі әрекет құрылымының ерекшеліктерін, көріністер мен эпизодтардың арақатынасын, сондай-ақ олардың бүкіл спектакль драматургиясындағы рөлін зерттеуге мүмкіндік берді. Өнер синтезі мәселелеріне, хореографиялық өнердің әртүрлі бағыттарының ерекшеліктеріне және соған сәйкес эстетикалық принциптері мен балет режиссурасының әдіснамасы мәселелеріне арналған әртүрлі отандық және шетелдік зерттеулер контекстінде балеттің құрылымдық және синтетикалық құрамдас бөліктерін (драматургия, музыка, хореография және дизайн) қарастыруға және олардың синтезінің режиссерлік әдістерін салыстыруға мүмкіндік туды. Сондай-ақ қазақстандық және шетелдік хореографтардың режиссерлік тәсілдерінің тұжырымдамалық ұқсастықтары мен айырмашылықтары анықталды;

3) **стилистикалық талдау және сұхбат алу** жеке балеттегі тұрақты формалар жүйесін, экспрессивтік құралдар мен режиссерлік әдістерді және оны белгілі бір стильге немесе бағытқа жатқызуға мүмкіндік беретін мазмұндық және формалды белгілерді анықтауға ықпал етті. Қазақ балетмейстерлерімен сұхбат барысында олардың қазақ ұлттық балет өнерінің құрылымдық-стильдік ерекшеліктері контекстінде қолданылатын режиссерлік тәсілдер мен әдістерінің, формалары мен экспрессивтік құралдарының ерекшеліктері ашылды;

4) **визуалды және герменевтикалық әдістер** режиссураның әртүрлі тәсілдерін және олардың хореографиялық өнердің әртүрлі стильдері мен бағыттарымен байланысын анықтау үшін балеттердің бейнежазбаларын талдауға, сондай-ақ балеттердің заманауи бейнелеу элементтерінің (бейне, фотопроекциялар) қойылымның мазмұны мен семантикалық контекстіне әсерін ашу мақсатында қарастырылды;

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

1) ХVІІІ ғасырда балеттің дербес өнер ретінде қалыптасуы сценарий, кескіндеме және музыкалық режиссура призмасы арқылы қаралды, бұл хореографиялық өнер режиссурасының қалыптасуының бастаулары мен заңдылықтарын бақылауға мүмкіндік берді;

2) драматургияның, музыканың, хореографияның және визуалды технологиялардың өзара ықпалы контекстінде балеттің қазіргі заманғы режиссурасының әдіснамасы талданды, бұл ХХІ ғасырдағы спектакльдердің режиссурасын өнер синтезі контекстінде қарауға мүмкіндік береді;

3) дивертисменттік, архитектоника классикалық мұра балеттерін басқарудың негізгі принциптері ретінде ашылады, бұл осы категорияларды қойылымдарды талдау критерийлері ретінде пайдалануға: пішін архитектурасы немесе дивертисменттік құрылым қаншалықты сақталады және олар қазіргі режиссурада өзгеретінін ашуға мүмкіндік береді;

4) драматургия мен музыка кеңес дәуіріндегі драмалық және симфониялық балеттерде құрылымды құрайтын компоненттер ретінде талданады, бұл қазіргі режиссурада осы принциптерден қалай бас тартылатындығын (антинарративтілік, фрагментацияға ауысу) немесе оларды қайта қарастыруға мүмкіндік береді;

5) хореографиялық неоклассицизмнің, экспрессионизмнің, модернизмнің және абстракционизмнің эксперименттік режиссурасының ерекшеліктері анықталды, бұл заманауи балеттің режиссурасының әртүрлі эксперименттік әдістерін синтездеу және қайта қарау нәтижелерін көрсетуге мүмкіндік береді;

6) “Әлқисса” балетінің кейіпкерлер әлемі, архитектурасы және дивертисменттік құрылымы балет академизмін режиссуралау әдіснамасы контекстінде қарастырылады, бұл балеттің бейнелі және драматургиялық құрылымының ерекшеліктерін ашып, оны ұлттық нақыш пен академиялық форманың синтезі ретінде көрсетеді;

7) драмалық екпіндердің орын ауыстыруы “Қыз Жібек” туралы аңызды жаңа оқуға режиссерлік көзқарас ретінде талданды, бұл ұлттық балеттің заманауи режиссурасы дәстүрлі иллюстрациядан асып түсетінін және постмодернизм дәуіріндегі театрға тән интерпретациялық тәсілдермен жұмыс істейтінін негіздеуге мүмкіндік береді;

8) “Жезтырнақ” балетінде хореографиялық симфонизмді және заманауи биді режиссуралаудың қойылымдық қағидаттарының синтезі ашылды, бұл хореографиялық симфонизмнің классикалық дәстүрінің (құрылымдық тұтастық, формалардың ауқымдылығы) заманауи биді (фрагменттік, экспрессивтілік, пластикалық еркіндік) пластикалық және драмалық ізденістермен қалай үйлесетінін көрсетеді;

9) баяндамаушылық, компиляция және полистилистика қазақстандық хореографтардың балеттерінде заманауи режиссураның әдістері ретінде талданады, бұл қазақстандық хореографтардың заманауи балет режиссурасының өзіндік нұсқаларын жасай отырып, жаһандық үрдістерді (антинарративтілік, полистилистика, компиляция) қалай игеретінін және бейімдейтінін көрсетеді.

Қорғауға ұсынылатын негізгі тұжырымдар:

1) XVIII ғасырдағы балет қойылымының негізгі реформасы драмалық әрекет композицияның негізіне айналып, хореографиялық және музыкалық материалды өзіне бағындырған кезде сюжеттік тұтастықты бекіту болды. Экспрессивті хореография кейіпкерлер мен драмалық қақтығыстарды ашудың құралына айналады, бұл психологиялық мотивацияланған би қимылына көшуді білдіреді. Музыкалық-пластикалық синтез іс-әрекеттің бірлігін күшейтеді: музыка бидің ырғақты, интонациялық және бейнелі құрылымын анықтайды, бұл болашақта балеттің симфонизациясының негізі болады. Сахнаның көркем

дизайны кеңістіктік ортасын жасайды және шығарманың бейнелі құрылымын күшейтеді.

Бұл процестер балет драматургиясының іргелі негіздерін қалыптастырды, онда акт театр логикасының заңдарына сәйкес құрылады, сонымен қатар режиссураны дамытудың әдіснамалық алғышарттарын құрды: сценарий (спектакль драматургиясын құру), музыкалық (хореографиямен бірлікте партитураны ұйымдастыру) және кескіндеме (визуалды атмосфераны құру). Сондықтан XVIII ғасырды балет театрының біртұтас жүйесінің туу кезеңі ретінде қарастыруға болады, онда музыка, пластик және кескіндеме синтезі режиссерлік түсінікке ие болады және XIX–XX ғасырлардағы балет өнерінің одан әрі эволюциясы үшін негіз болады.

2) Заманауи постмодернистік балет режиссурасы сан алуан көркемдік-хореографиялық тәжірибелердің синтезінен, сюжетті авторлық интерпретациялаудан, музыкалық шығармаларды жинақтаудан, мультимедиялық және би техникасының стилистикалық араласуынан белсенді түрде туындаған эклектизм мен фрагментациямен сипатталады. Бұл нысанды эксперименттің мәнді тұтастықтан басым болуына, бейнелердің бұлдырлығына, драмалық логиканың жоғалуына және китч пен эпатаждық эстетикасының таралуына әкеледі.

3) Классикалық мұраның балеттері әдебиетті, музыканы және хореографияны синтездеуге бағытталған режиссура ерекшеліктерін алдын ала анықтайтын ертегі сюжеттер, құрылымдық архитектуралық, дивертисменттілік және сюиталық музыкалық форма негізінде қалыптасады. Бұл үлгінің аясында балет режиссурасындағы симфонизмнің бастауы қаланады, ал «ақ» (симфониялық) балет элементтері драматургияның басым принципі ретінде емес, құрамдас бөлік ретінде ғана қолданылған.

4) Драмалық балеттерде спектакльді құрастырудың әдебиетке негізделген үлгісі басым, онда барлық синтетикалық компоненттер — музыка, хореография, мизансценалар — сценарийге бағынады. Композициялық негізі сюиталық-симфониялық партитура болып, ал пантомима мен би күнделікті жағдайларға негізделген болады. Бұл қойылымдар «ақ балеттен» бас тартумен, метафораның, символизмнің және мағыналық көпқабаттылықтың жойылуымен сипатталады, бұл оларды сызықтық, бір мағыналы драматургиялық құрылымы бар шығармалар ретінде анықтайды.

5) Симфонизм мен неоклассицизм эстетикасында балет хореографияның құрылымын, образдық жүйесін және экспрессивті нысандарын айқындайтын симфониялық типтегі музыкалық драматургияның үстемдігіне құрылған. Спектакльдің барлық синтетикалық құрамдас бөліктері музыкалық логикаға бағынады, би бағыныңқы позицияны алады, ал музыкалық-хореографиялық синтезді іздеу жалпылама формалар, сызықтық баяндау (антинарратив), жалпылау және стильдік тұспалдан бас тарту арқылы жүзеге асырылады. Симфониялық музыка балеттің пластикалық шешімімен тональдық, бейнелі және метро-ритмикалық бірлікте ұйымдастырушы қағида қызметін атқарады.

6) Экспрессионизм мен заманауи хореография биді театр хореографиясының дәстүрлі канондарынан босатумен, сонымен қатар

сюжетпен, музыкамен және сценографиямен синтетикалық байланыстың үзілуімен сипатталатын хореографиялық принциптерді түбегейлі қайта қарау кезеңін белгілейді. Ішкі күйлердің экспрессивтілігіне, көрерменге эмоционалды әсер етуіне және сахналық безендірудің эпизодтық сипатына назар аударылады. Қоғамдық-саяси мәселелерге қайта бағдарлану және сахналық әрекеттің сценарийдің, музыкалық-бейнелік құрамдас бөліктердің интегративті синтезінің жоғалуына әкелетін өзін-өзі қамтамасыз ететін көркемдік форма ретінде бидің автономиясын бекіту жүзеге асады.

7) Хореографиялық абстракционизм эстетикасында әдеби-музыкалық-бейнелік ұстанымдармен байланысының толық жойылуымен жүретін бидің түбегейлі десемiotизациясы байқалады. Би пластикалық тілдің формальдануына және абстрактілі хореографиялық дамуға баса назар аударатын баяндау, эмоционалды экспрессия және ұтымды ойдан ада, өзін-өзі қамтамасыз ететін нысан ретінде бекітілген. Абстрактілі пластика, ирония, анық емес метафоралар мен фрагменттік бейнелерге негізделген сахналық әрекеттің формалистік парадигмасы қалыптасады. Музыка мен драматургияның көркемдік синтезінің жоғалуы көрнекі және әсерлі құралдармен (жарық әсерлері, бейне және фото проекциялар) өтеледі, бірақ бұл экспрессивті тапшылықтың орнын толтырмайды, көркемдік экспрессивтіліктің төмендеуіне, музыкалық примитивизацияға және сахналық бейненің мағыналық тереңдігінің жоғалуына әкеледі.

8) “Әлқисса” балеті іс-қимылдың қатаң реттілігімен және дивертисменттік құрылымға сүйенуімен ерекшеленеді. Батырлық эпостардың мотивтері негізінде жасалған Сценарий ертегі балетінің жанрына органикалық түрде бейімделген. Театр эффектілері (сиқырлы матамен көбелектер биі, Айша мен нәрестенің көтерілуі) драматургияға еніп, ертегі әңгімесінің эстетикасына бағынады. II акт қанықтылық пен динамикамен сипатталады, алайда дивертисменттің басым болуы жанжалдың дамуын және басты кейіпкердің бейнесін шектейді: Арыстан эмоционалды-психологиялық және музыкалық-хореографиялық дамудан айырылған. Нәтижесінде XIX ғасырдағы академизмге тән кейіпкерлер иерархиясы құрылымдық сәулет өнерін жоғалтады. Салаватов, Гончаров және Окуневтің классикалық балет формасына үндеуі заманауи мультимедиялық технологияларды тартпай академизм стилінде сақталған режиссура әдіснамасының саналы таңдауын көрсетеді. Сонымен қатар, кейіпкерлер әлемінің архитектуралық классикалық үлгілерге қарағанда онша қатал емес.

9) “Қыз-Жібек және Бекежан” балетінде Ерханов қазақстандық балет тарихында тұңғыш рет антагонистке драмалық екпін береді. Сюжет авторлық тұжырымдаманың жаңашылдығын көрсететін Бекежанның рухани құлдырауы туралы әңгіме ретінде өрбиді. Қойылым драмбалет принциптеріне негізделген: нақты құрылым, іс-әрекеттің дәйекті дамуы, басты кейіпкердің рөлін көрсету үшін бірінші және екінші актілерді қайта өңдеу. Алайда, музыкалық материалды қайта бөлу бүкіл шарықтау шегін жоғалтты және іс-әрекеттің симфониялық дамуын шектеді.

Спектакль драмбалет режиссурасы мен хореографиялық симфонизм әдістерін біріктіреді, бұл оны психологиялық спектакль моделіне жақындатады.

Пантомима және драмалық мотивацияланған хореография экспрессивтіліктің жетекші құралдарына айналады. Би лексикасы классикалықты Қазақ ұлттық биінің элементтерімен үйлестіруге негізделген.

Жарық пен костюмдермен шектелген аскеталық дизайн кейіпкерлердің иерархиясын білдіру үшін түс символикасын қолданады. Қойылым іс-әрекеттің дәстүрі мен психологизациясының синтезіне негізделген ұлттық режиссураның жаңа кезеңіне көшуді тіркейді.

10) “Жезтырнақ” балетінде А.Адамова хореографиялық симфонизм мен заманауи би режиссурасының қойылымдық қағидаттарының синтезін қолданды, бұл режиссерлік ойлаудың жаңа түрінің қалыптасуын айғақтайды. Қойылым симфонизмге тән кескіндердің құрылымдық тұтастығын, пішінінің масштабын және түпкілікті дамуын қазіргі хореографияның пластикалық еркіндігімен, фрагментациясымен және экспрессивтілігімен үйлестіруді көрсетеді. Адамова академизмнің, драмбалеттің және модернистік режиссураның сахналанған әдістерін біріктіреді. Ол биде негізгі және қосалқы партияларды дамыту, кейіпкердің ішкі күйін импровизациялау және талдау принциптерін қолданады. Спектакль хореографиясының полистилистикасы классикалық, заманауи және қазақ биін органикалық түрде үйлестіреді, бұл сахналық іс-әрекеттің мәнерлілігін күшейтеді. Монтаждау және жанрлық ойын сияқты заманауи әдістерге жүгіну балеттің мәнерлі шекараларын кеңейтеді.

11) Қазақстандағы балеттің қазіргі заманғы режиссурасы постмодерндік театрдың жаһандық тенденцияларының — баяндамашылықтың, компиляцияның және полистилистиканың — ұлттық негізде бейімделуін көрсетеді. Авахри (“Жусан”), Түткібаева (“Ұлы дала аңыздары”) және Садықова (“Тұран дала — Қыран дала”) балеттерінде сызықтық оқиғалардан бас тартуға; классикалық, қазақ және қазіргі заманғы би синтезіне; бейне проекциялар мен мультимедиялық технологияларды мағыналық қалыптастырушы құрал ретінде қолдануға негізделген жаңа режиссерлік тіл қалыптасуда. Постмодерндік режиссура әдістемесі эпизодтардың қарама-қарсы құрылымында, бидің полифониялық дамуында, компиляциялық музыкалық материалда және кинематографиялық монтаждау әдістерін қолдануда көрінеді. Хореографияда метафоралық және символизм күшейеді, пластика Тақырыпты философиялық тұрғыдан түсіну құралына айналады. Қазақстандық хореографтардың шығармашылығында ұлттық дәстүрді әлемдік заманауи хореографиялық өнердің әмбебап көркемдік қағидаттарымен үйлестіретін балет режиссурасының жаңа моделі бекітіледі.